

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA

LIETUVOS RESPUBLIKOS
SVEIKATOS APSAUGOS MINISTERIJA

LIETUVOS MOKINIŲ
NEFORMALIOJO
ŠVIETIMO CENTRAS

Akcijos „Tylos stebuklinga versmė“, skirtos Tarptautinei triukšmo supratimo dienai, rekomendacijos

Vilnius, 2015 m.

**Akcijos „Tylos stebuklinga versmė“, skirtos
Tarptautinei triukšmo supratimo dienai,
rekomendacijos**

Vilnius, 2015 m.

Rekomendacijas parengė

VALDAS USCILA

Sveikatos apsaugos ministerijos

Sveikatos stiprinimo valdybos Rizikos sveikatai valdymo ir kurortologijos skyriaus
vyriausiasis specialistas

Redakcinė komisija

Pirmininkė

EMILIJA BUGALIŠKIENĖ

Švietimo ir mokslo ministerijos

Mokymosi visą gyvenimą departamento

Neformaliojo ugdymo skyriaus vyriausioji specialistė

Nariai:

Dr. RITA SKETERSKIENĖ

Sveikatos apsaugos ministerijos

Sveikatos stiprinimo valdybos Rizikos sveikatai valdymo ir kurortologijos skyriaus vedėja

DIANA ALEKSEJEVAITĖ

Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro

Vaikų sveikatos skyriaus vedėjos pavaduotoja

RYTIS RIMGAILA

Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro

Sveikatos ir saugos ugdymo skyriaus metodininkas

IRENA PEČIULIENĖ

Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro

Sveikatos ir saugos ugdymo skyriaus metodininkė

Turinys

1. Įvadas	4
2. Supratimo apie triukšmo poveikį aktualumas	4
3. Triukšmo valdymas	6
4. Apie Tarptautinę triukšmo supratimo dieną	7
5. Europos garsinės aplinkos apdovanojimų laimėtojai	8
6. Rekomendacijos dėl veiklų mokyklose minint Tarptautinę triukšmo supratimo dieną.....	11
6.1. Laiškas savivaldybės merui.....	11
6.2. Rašinių, piešinių, plakatų konkursai	11
6.3. „Tylos dieta“	11
6.4. Savivaldybėse įgyvendintų triukšmo mažinimo sprendimų paieška.....	12
6.5. Triukšmo kartografavimo užduotis ir Noise Watch	12
7. Akcijos „Tylos stebuklinga versmė“ rezultatai	13
8. Priedas.....	14
9. Dainius Razauskas „Tylos žodžiai“	17

1. Įvadas

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras, Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centras vykdo priemonę „Triukšmo prevencijos priemonių įvairovė mokyklose, rengiantis akcijai „Tylos stebuklinga versmė“.

Iš viso informaciją apie akcijos metu įvykdytas veiklas pateikė 52 ugdymo įstaigos, ypač gausiu dalyvavimu išsiskyrė Telšių rajonas – net 10 ugdymo įstaigų vykdė įvairias veiklas. Akcijos „Tylos stebuklinga versmė“ metu mokyklų bendruomenės kūrė plakatus, piešė piešinius tylos tema, kai kurios mokyklos organizavo teatralizuotus pasirodymus, skirtus tylai, matavo triukšmo lygį, kūrė „tylos dietos“ receptus, dauguma mokyklų administracijų įprastą skambučio garsą, skelbiantį pamokų pertrauką, pakeitė į natūralius gamtos garsus (paukščių čiulbėjimo, vandens čiurlenimo, jūros ošimo), mokyklų bendruomenės nariai dalyvavo pokalbiuose ir diskusijoje apie triukšmo daromą žalą sveikatai.

Vykdam akciją mokyklos bendradarbiavo su savivaldybių administracijomis, visuomenės sveikatos biurais, visuomenės sveikatos centrais, vietos policijos atstovais.

Lietuvoje ir daugelyje kitų pasaulio valstybių kasmet minima Tarptautinė triukšmo supratimo diena skirta atkreipti visuomenės dėmesį į ilgalaikio triukšmo neigiamas pasekmes gyventojų sveikatai. 2015 m. balandžio 29 d. Tarptautinė triukšmo supratimo diena bus minima dvidešimtą kartą.

Akcijos „Tylos stebuklinga versmė“ rekomendacijos skirtos supažindinti mokytojus, mokyklose dirbančius visuomenės sveikatos priežiūros specialistus bei kitus sveikos aplinkos klausimais besidominčius asmenis su aktualiais triukšmo poveikio ir jo valdymo klausimais. Šiose rekomendacijose pateiktos gairės akcijoje dalyvausiantiems mokytojams, kaip kartu su mokiniais organizuoti veiklas mokyklose, skirtas Tarptautinei triukšmo supratimo dienai 2015 metais paminėti.

2. Supratimo apie triukšmo poveikį aktualumas

Visuomenė triukšmą vertina kaip vieną iš didžiausių aplinkosaugos problemų. Pagal Europos aplinkos agentūros 2014 metais skelbiamus duomenis, Europoje ne mažiau kaip 125 milijonai žmonių yra veikiami sveikatai žalingo kelių transporto triukšmo. Triukšmas žmones veikia tiek fiziologiškai, tiek psichologiškai, trukdo pagrindinei kasdieni veiklai, miegui, poilsiui, mokymuisi ir bendravimui. Triukšmas ne tik dirgina, bet taip pat gali veikti žmonių sveikatą, kai dėl triukšmo poveikio padidėja stresas ar trikdomas miegas. Ilgalaikis triukšmo poveikis gali net sukelti rimtus sveikatos sutrikimus, tokius kaip padidėjusį kraujospūdį ar širdies ligas.

Pagal Pasaulio sveikatos organizacijos vertinimus, Europoje dėl kelių transporto triukšmo kasmet prarandama ne mažiau kaip 1 milijonas sveiko gyvenimo metų. Palyginti su kitais aplinkos sveikatos rizikos veiksniais, Europoje aplinkos triukšmo sukeliama ligų našta yra mažesnė tik už aplinkos oro taršos sukiamą ligų našą. Vienas iš trijų žmonių patiria dirginimą dienos metu ir vienas iš penkių gyventojų patiria miego trikdymą dėl kelių, geležinkelių ar oro transporto triukšmo. Ilgalaikis aplinkos triukšmo poveikis padidina kraujotakos susirgimų riziką.

Daugeliu laboratorinių studijų nustatyta, kad triukšmas daro neigiamą poveikį vaikų mokymuisi. Triukšmo poveikis gebėjimui mokytis įvertintas pagal vaikų gebėjimą skaityti mokyklos aplinkoje sklindant atitinkamo lygio triukšmui. Pavyzdžiui, pagal Pasaulio sveikatos organizacijos 2011 m. leidinyje „Aplinkos triukšmo ligų našta. Prarastų sveikų gyvenimo metų kiekybinis įvertinimas Europoje“ (angl. *Burden of disease from environmental noise. Quantification of healthy life years lost in Europe*) pateiktus duomenis, aplinkoje didėjant triukšmo lygiui, prastėja pagal standartizuotą mokinių skaitymo testą vertinamas žodžių prasmės ir teksto suvokimas. Vykdam Europos Komisijos 2001–2003 metais finansuotą projektą „Kelių transporto bei orlaivių triukšmo ekspozicija ir vaikų pažintinės funkcijos bei sveikata: ekspozicijos ir rezultato ryšiai ir bendras poveikis“ (angl. *Road Traffic and Aircraft Noise Exposure and Children’s Cognition and Health: Exposure-Effect Relationships and Combined Effects*, RANCH) buvo nustatyta, kad aukšto lygio nuolatinis orlaivių transporto triukšmas daro įtaką vaikų skaitymo gebėjimams ir gebėjimams atlikti sudėtingas pažintines užduotis.

Europos Komisijos statistikos agentūra *EUROSTAT* kasmet atlieka gyventojų apklausas apie nusiskundimus triukšmu. Pagal apklausų duomenis, 2013 metais 14,1 proc. Lietuvos gyventojų pažymėjo, kad kenčia dėl kaimynų ar dėl iš gatvės sklindančio triukšmo. Palyginti su kitomis Europos valstybėmis, triukšmu mažiau nei Lietuvoje skundėsi Airijos (9,4 proc.), Kroatijos (10 proc.), Estijos (10,8 proc.), Bulgarijos (11,1 proc.), Islandijos (11,6 proc.), Norvegijos (10,7 proc.), Slovėnijos (12,3 proc.), Švedijos (12,4 proc.), Vengrijos (12,5 proc.), Serbijos (12,7 proc.), Suomijos (13,4 proc.) ir Lenkijos (14 proc.) gyventojai. Europos Sąjungos (ES-28) vidurkis – 18,9 proc.

Suteikus žmonėms galimybes gyventi tylesnėje aplinkoje, urbanizuotose teritorijose nustatčius geresnės garsinės aplinkos vietas, galima pagerinti gyventojų fizinę ir psichinę sveikatą, gyvenimo kokybę.

Paprastai triukšmo sukelti klausos pažeidimai būdingi triukšmingose darbo vietose dirbantiems žmonėms arba nelaimingų atsitikimų atvejais. Pagal sergamumo profesinėmis ligomis Lietuvoje statistikos duomenis, dažniau už ausų ligas pasitaiko tik jungiamojo audinio ir skeleto bei raumenų sistemos ligų atvejai.

Paskutiniu laiku didelis dėmesys skiriamas paauglių klausos sutrikimams, ypač išpopu-

liarėjus patogiems asmeniniams muzikos klausymosi įrenginiams (ausinukams). Pagal literatūros duomenis, dėl pramoginės veiklos metu patiriamo triukšmo poveikio (ekspozicijos) apie 17 proc. paauglių yra susilpnėjusi klausa ir paaugliai apie tai nežino. 5–10 proc. jaunų muzikos klausytojų turi didelę riziką prarasti klausą po penkerius ir daugiau metų trunkančio triukšmo poveikio. Tai taikoma asmenims, kurie garsiai klausosi muzikos ilgiau nei po vieną valandą per dieną.

3. Triukšmo valdymas

Bendruomenės triukšmą galima suskirstyti į tris pagrindines grupes: aplinkos triukšmas, žmonių buitinės veiklos triukšmas, pramoginės veiklos triukšmas. Skirtingo triukšmo atvejais taikomos skirtingo pobūdžio triukšmo valdymo priemonės.

Aplinkos triukšmo valdymo priemonės gali būti skirstomos į šias pagrindines grupes:

- Europos Sąjungos institucijos nustato reikalavimus tam tikrų gaminių / įrenginių skleidžiamam triukšmui, atitikties vertinimui (sertifikavimui) ir ženklinimui;
- valstybėse atliekamas planų ir programų, teritorijų planavimo dokumentų sprendinių vertinimas, planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai (apimant ir visuomenės sveikatą) vertinimas, strateginis pasekmių aplinkai vertinimas;
- taikomi statinių garso izoliavimo reikalavimai;
- didžiuosiuose miestuose ir šalia intensyviausių valstybinės reikšmės kelių, pagrindinių geležinkelių ir stambių oro uostų sudaromi triukšmo strateginiai žemėlapiai, pagal triukšmo strateginio kartografavimo rezultatus rengiami ir įgyvendinami veiksmų planai, kuriais siekiama užkirsti kelią aplinkos triukšmui ar bent sumažinti jį atitinkamose vietovėse, o ypač ten, kur poveikio lygis gali pakenkti žmonių sveikatai; nustatomos tyliosios zonos – teritorijos, kuriose geresnė garsinė aplinka ir kuriose žmonės galėtų pailsėti nuo aplinkos triukšmo, bei imamas priemonių šioms zonoms apsaugoti nuo triukšmo padidėjimo jose.

Žmonių buitinės veiklos atveju klausimai sprendžiami laikantis pastatų garso izoliacijos reikalavimų, didinant gyventojų sąmoningumą dėl pažeidžiamų aplinkinių teisių, atliekant viešosios rimties trikdymo kontrolę.

Pramoginės veiklos keliamo triukšmo klausimai sprendžiami didinant gyventojų informuotumą apie pernelyg didelio triukšmo poveikį klausai, didinant gyventojų sąmoningumą dėl pažeidžiamų aplinkinių teisių, atliekant viešosios rimties trikdymo kontrolę, taikant ūkinės veiklos vykdymo metu skleidžiamo triukšmo ribojimo priemones.

4. Apie Tarptautinę triukšmo supratimo dieną

Tarptautinės triukšmo supratimo dienos skelbimo iniciatorius yra Jungtinių Amerikos Valstijų ne pelno siekianti organizacija „Klausos ir komunikacijos centras“ (angl. *The Center for Hearing and Communication*). Šios organizacijos tikslas – pagerinti gyvenimo kokybę žmonėms su klausos sutrikimais.

Minint Tarptautinę triukšmo supratimo dieną siekiama atkreipti visuomenės dėmesį į visiems aktualią triukšmo problemą, skatinama kurti tylesnius namus, tylesnes mokyklas ir tylesnę poilsio aplinką, ugdyti visuomenės atsakomybę už tylios aplinkos puoselėjimą, skatinama kurti sveiką aplinką sau ir savo vaikams. Ugdant vaikų supratimą apie triukšmą siekiama ne tik pabrėžti didesnę jų jautrumą neigiamam triukšmo poveikiui mokykloje, namuose, renginiuose ar, pavyzdžiui, garsiai klausantis muzikos per ausinukus, bet ir ugdyti atsakomybę dėl pačių vaikų keliamo triukšmo jiems augant ir vėliau suaugus.

Nuo 2011 metų Tarptautinės triukšmo supratimo dienos minėjimą organizuoja ir Europos aplinkos agentūra.

Europos aplinkos agentūra yra Europos Sąjungos institucija, kurios tikslas yra teikti visuomenei patikimą ir nepriklausomą informaciją apie aplinką. Europos aplinkos agentūra yra pagrindinė Europos Sąjungos institucija, kuri renka, analizuoja, apibendrina informaciją apie aplinką ir dalyvauja rengiant, priimant, įgyvendinant ir vertinant aplinkosaugos politiką. Europos aplinkos agentūros veikla apima 33 Europos valstybes. Jos būstinė įkurta Kopenhagoje, Danijos Karalystėje.

Tarptautinei triukšmo supratimo dienai paminėti Europos aplinkos agentūra ir Jungtinės Karalystės Triukšmo mažinimo draugija (angl. *Noise Abatement Society*) 2011 metais paskelbė inovatyvių triukšmo mažinimo priemonių konkursą, kurio laureatams skiriamas Europos garsinės aplinkos apdovanojimas (angl. *European Soundscape Award*). 2012 metais jis buvo įteiktas Jungtinės Karalystės *John Connell* vardo apdovanojimų ceremonijos metu.

J. Connel yra Jungtinės Karalystės Triukšmo mažinimo draugijos steigėjas ir vienas iš pirmųjų kovos su triukšmu kampanijų organizatorius. J. Connel iniciatyva Jungtinėje Karalystėje 1960 metais buvo patvirtintas Triukšmo įstatymas (angl. *Noise Act*) – pirmą kartą Jungtinėje Karalystėje skundų dėl triukšmo nagrinėjimas buvo įteisintas įstatymiškai.

Europos garsinės aplinkos apdovanojimas skirtas skatinti susirūpinimą triukšmo poveikiu sveikatai ir įteikiamas geriausiai triukšmo lygį mažinančiai Europos valstybėse įgyvendinamai iniciatyvai. Apdovanojimams gali būti nominuoti gaminiai, kampanijos, inovacijos ar kiti kūrybiškai triukšmo problemą sprendžiantys sprendimai.

2013 metais Europos garsinės aplinkos apdovanojimus Europos aplinkos agentūra kartu su Jungtinės Karalystės ir Nyderlandų Karalystės triukšmo mažinimo draugijomis organizavo Utrechte, Nyderlandų Karalystėje.

2014 metais Europos garsinės aplinkos apdovanojimų įteikimo ceremonija įvyko Šveicarijos Konfederacijos sostinėje Berne.

5. Europos garsinės aplinkos apdovanojimų laimėtojai

2011 metų Europos garsinės aplinkos apdovanojimams buvo pateikta šešiolika paraiškų, o apdovanojimą laimėjo Nyderlandų Karalystės Gelderlando srities Wijchenand savivaldybė.

Graafseweg gatvės rekonstrukcijos projekte pristatytas unikalus skirtingų priemonių derinys, skirtas įgyvendinti inovatyvius, patrauklius ir tvarius sprendimus, mažinančius kelių transporto triukšmą. Siekiant sumažinti triukšmą šalia intensyvaus eismo gatvės, buvo pritaikytos penkios paprastos triukšmo mažinimo priemonės, kurias pritaikius buvo galima atsakyti anksčiau pasiūlyto miestą į dvi dalis dalijančios keturių metrų aukščio triukšmo užtvaros statybos. Paslinkus gatvę ir sumažinus eismo juostų skaičių, pastačius nedidelio aukščio triukšmo užtvaras, nutiesus specialų „tylų“ asfaltą ir sumažinus didžiausią leistiną važiavimo greitį gyvenvietėje, kelio triukšmas galėtų būti sumažintas daugiau nei 10 dB.

2011 metų Europos garsinės aplinkos apdovanojimų metu geriausiai įvertintas kandidatas – Nyderlandų Karalystės Triukšmo mažinimo draugijos elektrinių herojų kampanija (angl. *The Dutch Noise Abatement Society – Electric Heroes Campaign*).

Nyderlandų Karalystės Triukšmo mažinimo draugija siekė išspręsti triukšmo problemą, dėl kurios bene daugiausiai skundžiamasi Olandijoje – sumažinti motorolerių ir mopedų keliamą triukšmą. 16–24 metų amžiaus jaunimui skirta kampanija „Elektriniai herojai – važiuok gudriai, važiuok elektra“ (angl. *Electric Heroes – Go smart, Go electric*) Nyderlandų Karalystės Triukšmo mažinimo draugija skatino jaunuolius naudotis elektra varomais motorolieriais. Elektra varomi motorolieriai beveik neskleidžia triukšmo ir jais važiuoti daug pigiau nei vidaus degimo varikliais varomais tradiciniais. Jaunuoliai buvo kviečiami dalyvauti dviejų dienų elektra varomų motorolerių bandomuosiuose važiuoimuose, kurių metu jie turėjo sukurti filmuotą medžiagą apie naudojimosi elektriniu motorolieriu patirtį ir šią medžiagą įkelti į interneto svetainę, suteikiant galimybę pagal interneto svetainės lankytojų balsavimo rezultatus laimėti elektra varomą motorolerį.

2012 metų Europos garsinės aplinkos apdovanojimą laimėjo prof. dr. Brigitte Schulte-Fortkamp iš Berlyno technikos universiteto vadovaujamas konsorciumas, organizavęs Berlyno miesto parko *Nauener Platz* rekonstrukciją.

Konkursą laimėjęs projektas buvo grindžiamas visuomenės dalyvavimu, apimant gyventojus ir parko teritorijoje dirbančius žmones. Viešų diskusijų ir seminarų metu buvo gauta daug idėjų, kaip sukurti naują parką, kuris pritrauktų daugiau lankytojų. Projekto dalyviai organizavo apklausas tam, kad rekonstruojant parko garsinę aplinką būtų atsižvelgta į parko lankytojų nuomonę. Vienas iš apklausų tikslų buvo nustatyti lankytojų nuomone triukšmingiausias parko vietas.

Nepaisant to, kad Berlyno miesto parke vis tiek girdimas transporto triukšmas, lankytojai pajautė, kad parko atmosfera tapo daug malonesnė. Malonesnės atmosferos buvo pasiekta parko skulptūrose ir suoliukuose įrengus įrangą, kuria buvo grojami įrašyti paukščių ir tekančio vandens garsai. Vienoje parko pusėje, šalia vaikų žaidimo aikštelės, buvo įrengta 1,5 m aukščio triukšmo užtvara iš akmens ir augmenijos. Siekiant geriau išnaudoti triukšmo užtvaros efektyvumą, žaidimo aikštelėje žaidžiančių vaikų tėvams skirti suoliukai buvo įrengti prie pat triukšmo užtvaros. Parko rekonstrukcijos metu taip pat buvo įrengta daugiau patrauklesnių vaikų žaidimo aikštelių, sportui skirtų zonų ir žaliųjų plotų, kuriuose padaugėjo „gyvesnių“ žmonių laisvalaikio veiklos garsų.

2012 metų Europos garsinės aplinkos apdovanojimų metu geriausiai įvertintas kandidatas – Estijos nevyriausybinės organizacijos edukacinis projektas „Triukšmas – tai ne muzika“.

Projekto tikslas – didinti vaikų ir jaunimo susirūpinimą neigiamu triukšmo poveikiu. Projekte dalyvavo apie 30 tūkst. vaikų iš 214 skirtingų mokyklų. Projekto įgyvendinimo metu šimtas mokytojų dalyvavo mokymuose apie triukšmą ir jo neigiamą poveikį sveikatai. Savo ruožtu mokytojai mokyklose suplanavo ir organizavo „tylos savaitę“. Įvairiapusis projektas taip pat apėmė daug kitų mokinių iniciatyvų, įskaitant mokslinių tyrimų konkursą, kuris įvyko kaip mokinių grupių teatro vaidinimas. Kelios moksleivių grupės sudarė triukšmo žemėlapius ir savo klasėse vykdė triukšmo stebėseną – matavo triukšmo lygį.

2013 metų Europos garsinės aplinkos apdovanojimus laimėjo Šveicarijoje vykdytas projektas, kurio tikslas – skatinti naudoti mažiau triukšmo skleidžiančias automobilių padangas ir taip mažinti kelių transporto triukšmą.

Projekto įgyvendinimo metu buvo bandoma atkreipti padangų pirkėjų dėmesį į mažiau triukšmo skleidžiančias automobilių padangas. Mažiau triukšmo skleidžiančios automobilių padangos jau yra rinkoje. Jos nėra brangesnės nei atitinkamos įprastos, šių padangų patvarumas taip pat žymiai nesiskiria nuo kitų.

Projekto įgyvendinimo metu buvo parengta duomenų bazė, kurioje automobilių vairuotojai galėjo palyginti skirtingų padangų riedėjimo triukšmą, taip pat kitas svarbias padangų savybes. Štai pasipriešinimas riedėjimui padidina kuro sąnaudas, geresnis sukibimas esant šlapiam kelio dangai didina saugumą. Taigi kampanijos metu buvo skatinama rinktis ne tik tylesnes, bet ir apskritai geresnes, sutaupančias daugiau kuro ir saugesnes padangas.

Buvo ne tik sukurta interneto svetainė su duomenų bazės programa, bet ir per televiziją rodytos reklamos, reklaminiai skydeliai kitose interneto svetainėse, reklaminiai plakatai padangų parduotuvėse, vykdytos kitos viešinimo priemonės.

2013 metų Europos garsinės aplinkos apdovanojimų metu geriausiai įvertintas kandidatas – projektas „Miesto garsinės aplinkos vystymas“ (angl. *Cultivating Urban Sound*), kurio metu siekta pažymėti miesto garsinės aplinkos kokybės svarbą.

Pirmoji projekto dalis yra Oslo architektūros ir dizaino mokyklos magistro darbas „Miesto

garsinės aplinkos vystymas – nežinomi urbanizacijos potencialai“ (angl. *Cultivating Urban Sound – Unknown Potentials for Urbanism*), kuriame buvo tiriamos miesto garsinės aplinkos planavimo ir dizaino galimybės. Magistro darbe padaryta išvada, kad privatūs ir vieši asmenys turi būti susipažinę su atsakomybe dėl miesto garsinės aplinkos, siekiant, kad Europos miestų garsinė aplinka taptų patrauklesnė. Šiam tikslui pasiekti rekomenduota ugdyti „garso kultūrą“ savivaldybėse, skatinti planuotojus, architektus ir kitus susijusius asmenis daugiau atsižvelgti į garsą taikant įvairias mokslo sritis apimančius metodus.

Antrosios projekto dalies įgyvendinimo metu magistrantas tęsė darbą tirdamas tipinio Šveicarijos miesto ir priemiesčio akustinius parametrus. Buvo parengtos rekomendacijos dizaineriams ir planuotojams, kuriomis vadovaujantis galėtų būti pagerinta miesto garsinė aplinka.

2014 metų Europos garsinės aplinkos apdovanojimą pelnė projektas „Akustinio planavimo ir miesto garsinės aplinkos vadovas“ (angl. *Manual for Acoustic Planning and Urban Sound Design* (MAP)). Projektu buvo siekiama skatinti gilesnį Dublino miesto tarybos ir gyventojų susidomėjimą miesto garsine aplinka.

Įgyvendinant projektą buvo įrengtos dvi didelės garso instaliacijos gausiai lankomose viešose vietose Dubline.

„Nuolatinis dreifu“ (angl. *Continuous Drift*) pavadintą instaliaciją sudaro keturi išsiskleidžiantys skėčiai, kurie dengia labiausiai turistų lankomą Dublino susitikimų namo skverą (angl. *Meeting House Square*). Skėčiai veikia kaip mobiliojo telefono pagalba galinčios būti aktyvuotos garsinės aplinkos gaubiantis elementas.

Antroji „Stiklo namais“ (angl. *Glass House*) pavadinta instaliacija sukurta taip, kad analizuotų šalia esančiame kino teatre rodomo filmo melodijas ir pagal jas šalia esančioje aikštėje praeiviams skleisti subtilius garsus.

Be minėtų instaliacijų, Dubline buvo organizuotas trijų dienų trukmės simpoziumas pavadinimu „Daugiau nei triukšmas ir tylą: miesto klausymasis“ (angl. *Beyond Noise and Silence: Listening for the City*), buvo parengti pranešimai keliose tarptautinėse konferencijose.

2014 metų Europos garsinės aplinkos apdovanojimų metu geriausiai įvertintas kandidatas – tyliųjų gamtos zonų nustatymo praktikoje metodiką parengęs Graikijos Salonikų Aristotelio universiteto Ekologijos departamentas. Pagal 2002 m. birželio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2002/49/EB dėl aplinkos triukšmo įvertinimo ir valdymo, tyliosios gamtos zonos apibrėžiamos kaip zonos, netrikdomos transporto, pramonės ar rekreacinės veiklos triukšmo. Tyliosioms zonoms nustatyti taikomi tradiciniai triukšmo matavimo ir modeliavimo metodai gali būti brangūs, taigi universitetas parengė metodiką, kaip taikant kartografavimo metodus ir naudojant žemėnaudos duomenis galima daug efektyviau nustatyti prioritetines zonas, kurias reikia apsaugoti nuo triukšmo.

6. Rekomendacijos dėl veiklų mokyklose minint Tarptautinę triukšmo supratimo dieną

6.1. Laiškas savivaldybės vadovui (merui, administracijos direktoriui, savivaldybės tarybos nariui)

Vienas iš naujausių Europos Sąjungos aplinkosaugos politikos formavimo dokumentų yra 7-oji aplinkosaugos veiksmų programa iki 2020 m. „Gyventi gerai pagal mūsų planetos išgales“. Šiame dokumente viena iš geros aplinkos kokybės pasiekimo priemonių yra pažangių naujovių taikymas projektuojant miestus – aplinkosaugos klausimus apimantis miestų dizainas.

Akcijos „Tylos stebuklinga versmė“ metu mokiniam siūloma parašyti laišką savivaldybės merui, administracijos direktoriui, savivaldybės tarybos nariui ir atkreipti jų dėmesį į aktuales aplinkos triukšmo valdymo klausimus priimant sprendimus dėl miesto ar savivaldybės teritorijos plėtros, naujų taršos objektų mieste ar savivaldybėje statybos.

Laiško merui pavyzdys yra pateiktas organizacijos „Klausos ir komunikacijos centras“ interneto svetainėje¹.

6.2. Rašinių, piešinių, plakatų konkursai

Akcijos „Tylos stebuklinga versmė“ metu mokiniam siūloma rašyti analitinius straipsnius aplinkos, pramoginės žmonių veiklos triukšmo valdymo tema. Geriausi atrinkti straipsniai galėtų būti skelbiami viešai.

Žemesnių klasių mokiniams gali būti organizuojamas piešinių konkursas. Vaikai piešiniuose galėtų pavaizduoti, su kuo jiems asocijuojasi triukšmas arba atvirkščiai – tylą.

Gali būti organizuojamas mokinių plakatų konkursas. Geriausi atrinkti plakatai galėtų būti eksponuojami viešose vietose. Jie didintų gyventojų supratimą apie buitinės žmonių veiklos keliamas triukšmo sukeltas problemas šį triukšmą patiriantiems kaimynams ir padėtų spręsti viešosios rimties trikdymo klausimus.

6.3. „Tylos dieta“

Jungtinių Amerikos Valstijų ne pelno siekiančios organizacijos „Klausos ir komunikaci-

¹ <http://www.chcheating.org/noise-center-home/international-noise-awareness-day/letter-mayor>

jos centras“ interneto svetainėje² skelbiamas „tylos dietos“ receptas (angl. *Recipe for A Quiet Diet*).

Akcijos „Tylos stebuklinga versmė“ metu mokiniam siūloma išnagrinėti Jungtinių Amerikos Valstijų pavyzdį ir parengti savo „tylos dietos“ receptus, kurie būtų labiau pritaikyti prie jų miesto ir kasdienės veiklos sąlygų ir juos būtų galima praktiškai įgyvendinti. Gali būti vykdomas darbas grupėmis ir organizuojama darbo grupių parengtų „tylos dietos“ receptų analizė, geriausių receptų konkursas.

Mokyklos administracijai siūloma pakeisti mokyklos pamokų pertraukas skelbiančių skambučių garsą į natūralius gamtos garsus (paukščių čiulbėjimo, vandens čiurlenimo, jūros ošimo ir pan.).

6.4. Savivaldybėse įgyvendintų triukšmo mažinimo sprendimų paieška

Akcijos „Tylos stebuklinga versmė“ metu mokiniam siūloma apžvelgti triukšmo problemos aktualumą savivaldybėje, kurioje yra mokykla. Tuomet pagal topografinius žemėlapius (<http://www.geoportal.lt/>), savivaldybės interneto svetainėje konsultacijoms su visuomene skelbiamuose teritorijų planavimo dokumentuose, Aplinkos ministerijos, Aplinkos apsaugos agentūros ar Valstybinės aplinkos apsaugos tarnybos interneto svetainėse skelbiamuose planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo ataskaitose rasti planavimo sprendimus, kuriais sprendžiamos triukšmo problemos. Veiklos įgyvendinimo metu mokiniai rengia pranešimus apie atrastus triukšmo mažinimo sprendimus ir šių sprendimų galimą efektyvumą.

6.5. Triukšmo kartografavimo užduotis

Triukšmo prevencijos priemonių tikslingumas nustatomas atsižvelgiant į triukšmo poveikio vertinimo rezultatus. Tikėtina, kad klasėse yra mokinių, kurie naudojami išmaniaisiais telefonais, kuriuose gali būti įdiegta garso slėgio matavimo programinė įranga. Atsižvelgiant į galimybes, akcijos „Tylos stebuklinga versmė“ metu mokiniam siūloma parengti teritorijos apie mokyklą triukšmo žemėlapi, išmatuoti triukšmą šalia namų ir gautus rezultatus palyginti su Pasaulio sveikatos organizacijos rekomendacijomis ar Lietuvos higienos normose nustatytais ribiniais dydžiais.

Akcijos „Tylos stebuklinga versmė“ metu mokiniai gali būti supažindinti su Europos aplinkos agentūros 2011 m. gruodžio 1 d. visuomenei pristatyta interaktyvia interneto paslauga

² <http://www.chcheating.org/noise-center-home/international-noise-awareness-day/recipe-for-quiet-diet>
<http://www.arcgis.com/home/item.html?id=0fbc61e21fb94075bdaa20feca509445>

Noise Watch, suteikiančia galimybę gyventojams savarankiškai vertinti juos supančios aplinkos triukšmingumą.

Europos aplinkos agentūros interneto svetainėje skelbiama programa *Noise Meter* išmaniesiems mobiliesiems telefonams, kuriuose įdiegta „Android“, „Apple iOS“ arba „Windows Phone“ operacinė sistema. Naudodamiesi *Noise Meter* programa mokiniai gali matuoti aplinkos triukšmą ir triukšmo lygio bei matavimo vietos duomenis automatiškai siųsti į *Noise Watch* informacinę sistemą. *Noise Watch* skirta skatinti gyventojus domėtis aplinkosaugos problemomis ir gerinti supratimą apie jas.

Noise Watch gali paskatinti mokinius domėtis ne tik aplinkosaugos klausimais, bet ir įvairiose kitose srityse plačiai taikomomis geografinėmis informacinėmis sistemomis (GIS).

7. Akcijos „Tylos stebuklinga versmė“ rezultatai

Akcijos „Tylos stebuklinga versmė“ metu mokyklos bendruomenė supažindinama su triukšmu kaip su aplinkosaugos veiksniu ir jo poveikiu žmogaus sveikatai. Akcijos metu vykdomos veiklos, skirtos supažindinti akcijos dalyvius su galimu žalingu triukšmo poveikiu klausai, ypač garsiai klausantis muzikos, bei triukšmingo elgesio kultūros aspektais.

Akcijos „Tylos stebuklinga versmė“ vykdymas nėra privalomas. Dalyvavusiųjų akcijoje prašome informaciją apie įgyvendintas veiklas iki gegužės 29 d. pateikti el. pašto adresu rytis.rimgaila@lmnsc.lt. Gavus šių veiklų aprašymus bus organizuojama veiklų atranka teikti paraišką Europos garsinės aplinkos apdovanojimui laimėti. Akcijos veiklų aprašymo forma pateikta priede.

Priedas

AKCIJOS „TYLOS STEBUKLINGA VERSMĖ“ METU VYKDYTOS VEIKLOS APRAŠYMO FORMA

(Mokymo įstaigos pavadinimas)

(Adresas, telefono Nr., el. pašto adresas)

(Kontaktinio asmens vardas, pavardė, telefono Nr., el. pašto adresas)

(Formos pildymo vieta ir data)

Veiklos pavadinimas

Triukšmo problemos aprašymas

Sprendimai, kurių buvo imtasi siekiant suprasti triukšmo problemą

Sprendimo ar iniciatyvos aprašymas

Sprendimo ar iniciatyvos rezultatai
Bendradarbiavimas su vietos bendruomene*
Švietimas apie triukšmą
Sprendimo kūrybiškumas

Išlaidų efektyvumas*

Galimybė įgyvendinti ir kitose mokyklose ir (ar) savivaldybėse, valstybėse*

* jei yra

Pridedama:

1. Kūrybinių darbų el. versijos.
2. Kita medžiaga.

„Tyla - gera byla“
Lietuvių priežodis

„Apie ką negalima kalbėti, apie tai reikia tylėti“, padarė išvadą L. Wittgensteinas po ilgo ir painaus kaip tik apie tai kalbėjimo¹. Sekdami šia dėkinga tradicija, ir mes leisime sau - tylos vardu - sudrumsti tylą.

1. TYLA

Pagal tai, kaip tylą galima vertinti, iškart išryšksta dvi tylos rūšys, dvi skirtingos tylos - neigiama ir teigiama.

Neigiama tyla - tai tiesiog „(akustinės) informacijos badas“. Tyla klausai šiaip jau yra tas pat, kas tamsa regėjimui. Šia prasme tyla - tai „klausos tamsa“ su visomis „tamsos“ sąvokų lydinčiomis sąsajomis. Savo ruožtu šalia dvasinės, proto ir pan. tamsos galima atitinkamai kalbėti apie dvasinę, proto ir pan. tylą. Tai tyla, kai visiems be saiko ir paliovos plepant, šaukiant kits už kitą garsiau, negirdėti nieko kalbant ką iš esmės, taigi iš esmės negirdėti nieko kalbant. „Kodėl niekas negieda, nekalba, nešaukia? Kodėl taip tylu?“, - klausia S. Geda². Arba kukliau: kodėl aš nieko negirdžiu?

Tai tyla triukšme, badas pilnoje sintetinio, netikro maisto parduotuvėje, kuris negali dorai pasotinti, duoti organizmui gyvybiškai būtinų medžiagų. Pilnos vitrinės įvairiausių daiktų, rodos, ir pinigų užtektų, tačiau nepaprastai sunku įsigyti ką nors tikrai dorą, vertą, tikrą. Stirtos knygų knygynuose, tačiau sunku rasti gerą knygą. Visa aplink tinte pritinę tekstų, internetas - ištisa „tekstuali visata“, tačiau nėra ką paskaityti. Šia prasme tyla - tai *reikiamos* informacijos badas *nereikalingos informacijos* sraute. Patikimiausias būdas užčiaupti, nutildyti Žodį - paskandinti jį žodžių triukšme. Triukšmas kaip tik ir yra nereikalinga, tuščiaidurė informacija. Žinia, kurią sužinojęs tesužinai, kad nieko nesužinojai, - nebent tik šitokią filosofiską naudą iš jo ir tegalima išpešti. Triukšmas tad šiuo požiūriu - anaip tol ne tylos priešybė, o būtent mirtina kapų tyla, pro kurią neprasiveržia joks gyvas balsas, gyvas žinojimas, gyvas Žodis.

Taigi norint įveikti neigiamą tylą „klausos tamsą“, visų pirma reikia nutildyti triukšmą. Ir kaip tik šia prasme tyla suvokiama kaip didžiai teigiama. Tai tyla kaip girdėjimo ir susikalbėjimo, tikros kalbos sąlyga bei laidas. Tyla kaip indas, kuriuo ištroškęs gali pasisemti gėlo vandens; dubuo, iš kurio badmirys gali numalšinti alkį ir pasisotinti. Šia prasme iš tikrųjų, pasak A. Maceinos, „mūsų tyla yra kalbi. Nes kaip vienatvė yra atremta į polinkį buvoti drauge, taip

tyla yra atremta į galią kalbėti. Jei nebūtume apspręsti sambūviui, niekad nesijaustume esą vieniši. Jei nebūtume apspręsti kalbai, niekad nesijaustume tylį. Visata yra pilna garsų, bet ji neturi žodžio, todėl yra bežadė. Visata nėra tyli; ji yra nebyli³.

Būtent tyloje mūsų klausia geriausiai girdi. Būtent pats tylėdamas tegali išgirsti kalbant pašnekovą, todėl „siekiant užmegzti ryšį su kitais, tyla gali būti kur kas veiksmingesnė už plepalus“⁴. Todėl, pavyzdžiui, indų klasikinio meno kūrėjui, atlikėjui bei suvokėjui „derama vidinė būklė - tai visa persmelkianti tyla, įgalinanti neiškraipytai perteikti žinią“⁵. Išties, būtent nutilęs protas aiškiausiai suvokia, todėl „giliausią pasitenkinimą žinančiam visuomet teikia tylėjimas“⁶.

Proto nutildymo, tylinčio proto reikšmė įvairiuose mistiniuose mokymuose šiaip jau siekia kur kas toliau už nekalta pasitenkinimą. C. Castanedos teigimu, kaip tik „vidinis dialogas yra tai, kas mus prispaudžia prie žemės (...). Pasaulis yra tai ir tai arba toks ir toks tik todėl, kad mes kalbame patys sau, esą jis yra tai arba toks“, užtat „visuomet, kai tik dialogas liaujasi, pasaulis suyra, ir į paviršių iškyla netikėčiausias mūsų pačių briaunos, tarsi jas kažkur būtų kalinusi sustiprinta mūsų žodžių sargyba. Tu esi toks, koks esi, tik todėl, kad kalbi tai sau“⁷. Čia pati įprasta proto pasaulėvoka bei savivoka laikomos plepalais, kuriems nutilus galima būtų „išgirsti“ kažką tokio, kas šiaip jau atrodo visai beprotiška. Panašiai, tik gal kiek nuosaičiau, švelniau tai apibūdina kai kurių Tibeto mistinių mokyklų budistai: „Mes įsivaizduojame sprendžią problemas arba kurią naujas idėjas bei planus, tačiau paprastai protas tik plepa pats su savimi užsisvajodamas (...). Kol mintys žaidžia šį žaidimą, mūsų sąmonė lieka sukauštyta sustingusių idėjų bei automatiškų reakcijų“, tačiau „staiga sustojus šią pat akimirką, įmanoma patekti į tam tikrą taktą būseną, kaip kad tarpe tarp minčių“, o „tai - šviesi rimtis, nepaprastai sveika tyla, kuri kartu yra visos gyvybinės bei kūrybinės energijos šaltinis“⁸. Apskritai „vienas iš Rytų misticismo tikslų - tai būtent išlaisvinti žmogaus sąmonę iš žodžių ir aiškinimų. Tiek budistai, tiek daoistai kalba apie „žodžių tinklus“ arba „sąvokų tinklus“ (...). Kol mes stengiamės paaiškinti daiktus, esame surišti karmos – įstrigę savo sąvokų tinkluose. Peržengti žodžius ir aiškinimus reiškia sutraukti karmos pančius ir pasiekti išsivadavimą“⁹.

Šia prasme išsivadavimas yra būtent Tyla - Tyla, kurios nebetrikdo joks triukšmas ir kuri tad yra žinojimo, Žodžio Išvaduotojo pilnatvė. Krikščionies vienuolio prisipažinimu, „kai tyla išvaduoja mane, ir man daugiau nebereikia seikėti bei svarstyti gyvenimo, aš pradėdu gyventi ir tik tada išgyvenu netrikdomą maldą. Pats mano gyvenimas tampa malda. Pati mano tyla sklidina maldos“¹⁰.

Taigi galima nubrėžti tam tikras žmogaus dvasinio augimo nuo „tylinčių kalbų“ į „kalbančią tylą“ pakopas. Išeities būseną - miegantį protą patenkinantis įprastas nuolatinis šnekėjimas. Suvokus vienąsyk, jog tai tik nieko nesakantys plepalai, mirtina kapų tyla, kurioje neišgirsi nieko gyvo, tikro, to gyvo ir tikro staiga nežmoniškai pasigedęs tuštybės triukšme, - tai antroji, dvasinio nubudimo pakopa. Pasirodo, jog „dauguma žmonių tiesiog

kalba, kalba ir kalba, visiškai nieko nepasakydami. Iš tikrųjų įprastas proto gyvenimas vyksta tuščių plepalų lygyje¹¹. Tačiau tai nėra tikras gyvenimas, priešingai, „kalbama tada, kai negyvenama“¹². Ir plepalai vienąsyk pradeda kelti šleikštulį. „Yra tokia būseną, kurioje paprasčiausias pokalbis, priversdamas likti įprasto gyvenimo lygyje, sukelia galvos skausmą, susuka vidurius ir, jeigu nesiliauja, gali įvaryti karštinę.“¹³ Todėl savaime mėgini nekalbėti, grumtis už tylą, už savo teisę tylėti, tiesiog tylėti ir nesakyti nieko - nei kitiems, nei sau. Pradedi nebeusileisti užplūstančioms, paskandinti grasinančioms tauškesio bangoms, nebeapsiduodi įtraukiantiems minčių suvedžiotųjų sukuriams. Tiesiog tyli, liovęsis teisintis ir išsisukinėti, kiek pajėgi. Tai trečioji, dvasinio kelio, dvasinio gyvenimo pakopa. „Tada tik ir suvokiam, kas iš tikrųjų yra dvasinis gyvenimas. Tai ne vienoks geras darbas vietoj kitokio, ne gyvenimas kokioje nors vienoje vietoje, užuot gyvenus kitoje, ne vienokios maldos vietoj kitokių. Tai netgi ne kažkokia ypatinga psichologinė permaina sieloje. Tai tiesiog visos mūsų esybės tyla iš gėdos ir pagarbos Dievui.“¹⁴ Tolydžio protas nutyla visiškai ir nejučia įsiklausyti, ir tada pagaliau pasigirsta tikras, gyvas Žodis. Tai ketvirtoji, aukščiausioji pakopa, kurioje visi supantys daiktai bei reiškiniai virsta ženklais ir simboliais, aplinkybės ir įvykiai – savotiškais gyvais tekstais, bylojančiais pasaulio esmę tarsi pasakėčios. Visas pasaulis prabyla į šit atkurtą sąmonę lyg koks neišsemiamas, ribotų sąvokų saikais nesuseikėjamas, visa persmelkiantis Didysis Ženklas. Visiškoje Tyloje vėl nebėra tylos, nes buvusi „klausos tamsa“ nušvinta, ir staiga suvoki dalyvaujant nepakartojamame, įdomiausiame pašnekesyje, Karaliaus Žodžio pasakoje tarp žvaigždynų.

„Pašaukimas vienatvei: išsilaisvinti, nusimesti visa, visiškai atsiduoti girių ir kalnų, jūros arba dykumos tylai, sėdėti sau, kol saulė patekės virš žemės ir prisirpins jos tylą šviesos. Melstis ir dirbti iš ryto, dirbti ir ilsėtis popiet, ir vėl sėdėti sau bei medituoti vakare, nakčiai tūpiančiant ant žemės ir apgaubiant tylą žvaigždėta tamsa. Tai tikras, ypatingas pašaukimas. Nedaugelis galėtų visa širdimi atsiduoti šitokiai tylai, leisti jai įsismelkti į kaulus, kvėpuoti tyla, misti tyla, patį savo gyvenimą paversti ištisa gyva, budria tyla.“¹⁵

Trumpai drūtai, kol gyvename žodžiuose, tikrovė už proto triukšmo tyli. Kai žodžiai, parkirdus sąmonei, nutyla, protas, įsiklausydamas į pačios tikrovės gyvą Žodį, ilgainiui panyra į visišką, jokiais žodžiais nebesudrumsčiamą Tylą.

2. ŽODŽIAI

„Žmogus negali iš tikrųjų įvertinti tylos, jeigu nejaučia pagarbos kalbai: nes tyloje akis į akį, be tarpininkų susiduri su ta pačia tikrove, apie kurią kalba ir kalba. Ir niekaip kitaip mes negalime patirti šios tikrovės jos pačios tyloje, kol mūsų neįvedė jon kalba.“¹⁶ Todėl suteikime žodį patiems žodžiams.

Paprasčiausią „klausos tamsą“ akivaizdžiai mena rusų kalbos veiksmažodis *молчать*

‘tylėti’, kadangi jis etimologiškai susijęs su tokiais žodžiais kaip lietuvių *mulkis* 1. ‘kvailys, žioplų, neišmanėlis’ (LKŽ VIII 403), latvių *mulkis* ‘kvailys, mulkis’, sanskrito *mūrkhā* – ‘mulkis, pusgalvis’¹⁷. Taigi kas šitaip tyli, tas tiesiog mulkis, kvailys. Plg. rusų patarlę: молчи, коли Бог разуму не дал ‘tylėk, jei Dievas proto nedavė’. Kita vertus, умный молчит когда дурак ворчит ‘protingas tyli kvailiui burbant’¹⁸. Pastarąją patarlę, matyt, galima paaiškinti lietuvių palyginimu: „Elkis kaip Saliamonas – vis tiek durnium palaikys, tylėk kaip durnius – gudruoliu tada pavadins”¹⁹.

Sprendžiant iš palyginimų, apie tokį tylėjimą lietuviai iš tikrųjų atsiliepia nepernelyg pagarbiai: „Tyli kaip kiaulė!“, „Tylia kaip kiaulė, į ausį myžama“; „Tyli kaip į ausį mėžamas“; „Ko tyli kaip kelnes prišikęs!“, „Tylia kaip subinė, į turgų vežama“; „Ko tyli kaip susibeždėjus?!“; „Tylia kaip susiperdęs“; „Ko tyli lyg susišikęs“; „Ko tyli kai šikinė?“; „Tyli kaip šikna svečiuos”²⁰ ir pan. Ne visada toks tylėjimas – blogai (kad ir pastarojo palyginimo atveju), tačiau itin didelės pagarbos jis vis dėlto nesulaukia. Tylos, kuri tėra „klausos tamsa“, reikšmę apibendrina palyginimas: „Tyli kaip negyvas”²¹. Tai mirtina kapų tyla. Taip tyli negyvas daiktas, nesąmoningas gyvulus, taip pat žmogus, kuris paprasčiausiai neturi ką pasakyti. Jo protas išties lyg negyvas, dar negimęs arba jau miręs, ir kaip tik todėl jis – mulkis.

Kitas žodis, menantis kaip tik „dar negimusio” proto tylą, nesugebėjimą kalbėti, pasakyti, – tai lietuvių *maumas* ‘2. tylus, nekalbus žmogus; tylenis; 3. kas neaiškiai kalba’ (LKŽ VII 938). „Maždaug iki metų amžiaus vaikas būna visiškai maumas (dar nebylus žmogus)”²² Plg. taip pat *maumti* ‘baubti, mauroti’, *maūmelis* ‘2. išvėšęs, apykvailis žmogus’ (t. y. mulkis) bei *maumė* ‘2. nebylus’ (LKŽ VII 938). Rusų kalboje atitinkamai *мумлеть*, *мямлеть* ‘vapenti, vebenti, mikčioti’, *мямля* ‘ištižėlis, suglebėlis, miksa’, vokiečių *mummeln*, *mummen* ‘švebeldžiuoti, švepliuoti’, anglų *mumble* ‘burbėti, murmėti, neaiškiai kalbėti’ bei kt. Šiai šeimai, galimas daiktas, priklauso ir rusų *немоу* ‘nebylus, nebylys’ (iš **тесть*), latvių *mēms* ‘nebylus’, *mēmais* ‘nebylys’, *memeris* ‘mikčius’, lietuvių *mementi* ‘neaiškiai, neištariant gerai žodžių, kalbėti, mikčioti’, *mėmė* ‘tylus, lėtas, mažakalbis žmogus, nevykėlis, žioplų, užaušėlis’ (LKŽ VIII 5), plg. čekų, slovakų *mamlas* *mulkis*, *žioplų*; taip pat švedų *mimra* ‘krutinti lūpas’ ir, ko gero, lietuvių *mimas* ‘nekalbus žmogus’ bei *mimti* ‘darytis užsimiegojusiam’ (LKŽ VIII 206), t. y. prarasti aiškią sąmonę, o kartu ir sugebėjimą kalbėti; nors štai tos pat kilmės hetitų *mema* – kaip tik reiškia ‘kalbėti’²³.

Lietuvių *maumti*, *maumas* šiaip jau aiškinami esą paprasčiausi garsažodžiai, atitinkamų garsų pamėgdžinimai²⁴, todėl kartu su vok. *mummeln*, angl. *mumble* bei kt. priskirtini onomatopėjinei (būtent „garsažodinei”) ide. šakniai **mū-*, mėgdžiojančiai pro suglaustas lūpas išleidžiamą duslų, neaiškų garsą ir davusiai žodžių reikšme ‘neaiškiai kalbėti, neartikuliuotai murmėti’ arba ‘burna, snukis’, kaip antai liet. *mutė* burna, veidas’ (LKŽ VIII 484) bei pan. Kaip tik šiai šakniai priklauso karvės mykimo, baubimo – t. y. *maumimo* – pamėgdžiojimai: liet. *mū*, sen. gr. *miū*, lot. *mū* ir pan.; taip pat atitinkamos reikšmės veiksmožodžiai: liet. *mūkti*

'bliauti tęsiamu balsu, mykti (apie gyvulius)' (LKŽ VIII 399), sen. gr. miūkáomai, lot. mūgíre, rus. *мычать*, taip pat latv. maut 'mykti, baubti' - t. y. maumti. Tai pačiai pamatinei ide. šakniai priklauso ir skr. mūka-, sen. gr. miūkōs, miūtōs, lot. mūtus bendra reikšme 'tylus, nebylus' - t. y. maumas. Betgi tai pačiai ide. šakniai priklauso ir tokie sen. graikų kalbos žodžiai kaip miuein 'uždaryti, užverti; užčiaupti burną (t. y. mutę); užmerkti akis' bei *miustos 'tylus, nebylus, neišduodantis paslapties', miustés 'žinantis paslaptį, pašvęstas, įvesdintas į misteriją', miustérion '(šventa) paslaptis, slėpinys, slaptos apeigos, misterija'²⁵. Čia jau akivaizdus perėjimas nuo kurčios tylos, nebylumo arba beprasmių veblenimo, triukšmo, kuris tėra „klausos tamsa“ ir mena proto, dvasios tamsą, taigi žioplumą, kvailumą - prie tylos, kurioje nušvinta dvasios aušra ir nubunda sąmonė, prie didžio žinojimo sučiauptų lūpų. Nesgi „kas žino, nekalba; kas kalba, nežino“ (LaoziS56)²⁶.

Sulig lietuvių palyginimu, „tartum kai pašvęstas tyli“²⁷. Senujų toltekų mistinę tradiciją paveldėjusio, anot jo paties, didžiojo mago Donchuanos žodžiais, „nebylumo periodai - gana paplitęs reiškinys tarp magų, išdrįsusių pažvelgti anapus įprasto suvokimo ribų“²⁸.

Žodžiu, „tyli kiaulė gilią šaknį knisa“.

Be to, tai pačiai ide. šakniai *mū-, galimas daiktas, priklauso ir sen. gr. miūthos 'žodis, kalba, pasakojimas, saktė, mitas' (ide. *mū-dh-)²⁹. Jei taip, „tai išeina, kad sen. gr. miūthos 'žodis' (->'mitas') remiasi savotiška iki-kalba, pačiu gamtiškuoju kalbos substratu, chaotišku garsų leidimu. Tokiu atveju miūthos savo kilme tėra veikiau potencija, polinkis kalbai, neaiški jos įsikūnijimo pastanga, atitinkanti savo ruožtu painų ritualą. (...) graikiškajam miūthos šiuo atžvilgiu priešingas yra kitas žodžio - žodžio kaip minties, kaip idėjos - žymėjimas, logos. Šitaip suprastas mitas miūthos mena ankstesnę (iki-, prieš-žodinę) epochą, tą sielos būseną, kuri dar tik beldžiasi į žodžio pasaulį, trokšdama jame įsikūnyti (...). Galbūt kaip tik ši būseną ir sudaro pirmųkščio mito materiją.“³⁰ Įdomu, jog būtent maumas, t. y. dar nepradėjęs kalbėti vaikas, Altajaus tautų požiūriu, sugeba tiesiogiai bendrauti su dievybe, o vos tik jis pradeda kalbėti šiame pasaulyje, su žmonėmis, šį savo sugebėjimą praranda; jį išsaugo tik šamanai³¹. Žmonijos kūdikystėje žmonės dar patyliukais kalbėjosi su dievais, todėl pirma, ką jie pratarė balsiai, savaime buvo mitas, pirmąpradės tylos kalba. Ir apskritai „vidinė tyla kyla iš nenumalšinamo troškimo, iš neužgniauziamo riksmo naktį, persisvėrus per bedugnės kraštą. Jei tik nutylame, manydamiesi radę amžinąją tylą, ir liaujamės šaukęsi Dievo, tyla mummyse miršta. Tyla, kurioje nebešaukiamas Dievas, nustoja kalbėjusi mums apie Jį“³².

Mitas tad ir būtų tasai tarpininkas, tiltas tarp tuščio, beprasmių veblenimo, memėnimo, maumojimo tebemiegančio proto tyloje ir budrios išmintingai sučiauptų lūpų tylos, pažinus giliausią, esmingiausią tikrovės kalbą, kuria visas aplinkinis Dievo pasaulis - negyvas ir nebylus, kaip kad mulkiui, - atgyja ir prabyla, lyg pavasario pieva pražysta netikėčiausių ženklų žiedais, būties stebuklo raidėmis, ir patyliukais pasakoja, seka didį, paslaptinę gyvenimo Mitą. Juolab, kad su gr. miūthos etimologiškai susiję rus. *мысль* 'mintis', *мыслить* 'mąstyti'³³.

Palyginus mitą su tiltu, reikia pridurti, jog lietuvių dainose tiltas ištis „galėjo jungti mitinių būtybių pasaulį su žemėje gyvenančiais žmonėmis“³⁴. Turint galvoje ką tik minėtą mistikos kilmę, įsidėmėtina, jog „tiltu savo ekstatiinių kelionių metu taip pat eina į dangų mistikai“³⁵. Tiltu mitinė, mistinė, dvasinė simbolika bei reikšmė gerai žinoma³⁶, tačiau kuo gi čia dėtas tiltas?

Savotiškas dvasinis „tiltas“ yra pati tyla. Tyla savaip išreiškia kiekvieną sąmoningumo lygmenį; įgaudama mums vis kitą reikšmę, tyla lydi sąmonės būsenų raidą nuo pat visiško dvasinio nebylumo, nesąmoningumo iki visiškai nušvitusios sąmonės, nuo gyvuliško maumojimo dvasios priešaušrių tamsoje iki iškalbingiausios sučiauptų lūpų mistikos. Pirmąsyk praskeidus beprasmiu triukšmo skraistę, pasaulis staiga išgirstamas kaip mirtina kapų tyla, ir būtent įsiklausant į šią tylą visa širdimi, leidusis be baimės šia tyla pirmyn, lig šiol negirdėta kryptimi, ji galiausiai išveda į didžiąją Gyvąją Tylą anapus bet kokio šurmulio, sklidiną neišsenkančios, neišsakomos Prasmės. Visų laikų ir tautų „mistikų“, visų Nutilusiųjų tiltas.

Tylos ir tilto sąvokos iš tikrųjų susiję kai kuriuose lietuvių priežodžiuose bei palyginimuose, kaip antai: „Nuo Striūpų tilto nuvažiavo“ reikšmė ‘nusišnekejo’ (LKŽ XVI 347); „Nuvažiavo kaip nuo tilto (nusišnekejo)“ arba tiesiog „Nušnekejo kaip nuo Striūpų tilto“³⁷. Šiuodviejų žodžių reikšmės atrodo tokios tarpusavy tolimos, kad juos gretinant tikrai iškyla pavojus „nuvažiuoti nuo tilto“, ir vis dėlto būta mėginimų juos netgi visai nedviprasmiškai sieti: „Tiltas, susijęs su veiksmažodžiu tilti (...), yra vienas iš šventų mūsų kalbos žodžių“³⁸. Šiaip ar taip, reikia pripažinti, kad formalių ključių tokiai sąsajai nėra: abudu žodžiai remiasi homonimiškomis ide. šaknimis atitinkamai 1. *tel- reikšmė ‘plokščias’ arba, konkrečiau, ‘plokščias dugnas, lenta’ bei pan. ir 2. *tel-tylėti, būti tyliam, ramiam.³⁹ Taigi fonetiškai neatskiriami abu žodžiai buvo jau indoeuropiečių bendrumo laikais. Neketindami čia užsiimti etimologinėmis subtilybėmis, pažymėsime tik, jog veiksmažodinė pirmosios šaknies reikšmė ‘kloti, kurią kai kurie kalbininkai laiko pirmesne už būdvardinę ‘plokščias ir pan’⁴⁰, yra pakankamai artima atitinkamoms antrosios šaknies vedinių reikšmėms, tokioms kaip ‘malšinti’, ‘dūlėti’ ir pan. (žr. toliau). Pirmajai ide. šakniai, iš kurios vedamas tiltas, be to, priklauso ir pa-talas, atitinkamai rusų *но-чмень*, o iš antrosios ide. šaknies kilęs veiksmažodis tylėti reiškia, be kita ko, ir ‘4. miegoti’ (LKŽ XVI 332), atitinkamai airių *tuilim* ‘miegu’. Apibendrintos paklojimo, patiesimo, paguldymo rimčiai, ramybei, nurimdymo, nutildymo reikšmės pagrindu išties galima būtų pamėginti įrodyti abiejų šaknų pirmąją tapatybę, iš kurios jau savaime išplauktų ir lietuvių kalbos žodžių *tiltas* bei *tilti*, *tylėti*, *tyla* etimologinis ryšys.

Liet. žodžiams *tilti*, *tylėti*, *tyla*, be minėto air. *tuilim* ‘miegu’, giminiški dar yra, pavyzdžiui, rus. *тлеть*, ‘trūnyti, dūlėti, pūti, trešti’ bei ‘smilkti, rusenti, žerplėti’ (tarsi atitinkamai „kūno tyla“ ir „sielos tyla“, patyliukais rusenanti žmoguje Dievo kibirkštis); (y) *толуть* ‘(pa)tenkinti, (nu)malšinti, (nu)maldyti, (nu)raminti’, pavyzdžiui, *утолуть жажду* ‘numalšinti troškulį’; lot. *tollere* ‘(pa)kelti’ įvairiomis prasmėmis, viena kurių – ‘nutylėti’; *tolerūre* ‘pakelti, išverti,

(at)(iš)laikyti, pvz., *tolerūre silentium* 'laikytis tylos'; sen. vok. aukšt., sen. saks. *still* 'tylus', vok. *Stille* 'tyla, ramybė', *stillen* (nu)malšinti, (nu)raminti, angl. *still* 'tylus, ramus; tyla ramybė' bei 'tildyti, raminti, malšinti' ir kt.⁴¹

Lietuvių *tylėti* visų pirma reiškia '1. neišduoti garso (nekalbėti, neprieštarauti, nesikišti į kieno kalbą, nepasakoti, nerėkti, nečiulbėti, nečirkšti ir pan.)' bei 'neišsakyti ko raštu, nerašyti; 2. nieko nereikšti, nepasireikšti' ir pan. (LKŽ XVI 330–331), taigi mena tiesiog, 'klausos tam są' tiesiogine ir visomis perkeltinėmis prasmėmis. O štai *tilenti* reiškia ir '2. meiliai kalbėtis, šnabždėtis', *pa-tilenti* - 'papasakoti, pasakyti' (LKŽ XVI 329), taigi jau mena iš kurtaus nebylumo išsiveržusią kalbą, ištrūkusių žodį. Minėtiems rusų bei germanų kalbų veiksmažodžiams savo reikšme atliepia lietuvių *tildyti* 2. daryti, kad nutiltų, raginti, versti nutilti, raminti, maldyti verkiantį, triukšmaujantį ar pan.; 3. daryti mažiau juntamą, mažinti, silpninti, raminti (troškulį, alkį, skausmą ar pan.); 4. ramdyti, tramdyti, malšinti, tvarkyti' (LKŽ XVI 327); *taldyti* '1. tildyti; 2, raminti, maldyti' (LKŽ XV 759) bei pan. Šiuos žodžius „teigiamai“ įvertinti leidžia reikšmė 'maldyti triukšmaujantį', t. y. malšinti beprasmį triukšmą. O *tyla* kaip tik ir yra toks '1. nebuvimas triukšmo' bei 'rimtis, ramybė, ramumas', kaip ir *tilsmas* 'ramybė' bei pan. (LKŽ XVI 326, 344).

Kaip matome, šios šaknies žodžiai apima visas išskirtas tylėjimo prasmes - taigi išties tarsi tiltas jungia abu priešingus tylos krantus.

Nutilus, nurimus triukšmui, pagaliau tampa įmanoma klausytis ir girdėti. Būtent tokią tylą visiškai tiesiai ir nedviprasmiškai mena latvių kalbos žodžiai *klusums* 'tyla, tyluma(s), ramybė', *kluss* 'tylus, tykus, ramus', *klusēt* 'tylėti', bendrašakniai su latvių *klausīties* 'klausytis'. Giminiški jiems, žinoma, ir lietuvių *klausyti(s)*, *klausa*, *su-klusti*, taip pat *klusėti* 'girdėti', *klusus* '1. kuris gerai girdi, ausylas' (LKŽ VI 187) bei kt. Taip pat sen. gr. *kliuein* 'girdėti'; rus. *слушать*, 'klausyti(s)', *слышать* 'girdėti', *слух* 'klausa, girdėjimas' bei 'žinia, girdas', pagaliau *слово* 'žodis' ir kt. Nes išties žinojimas, gera žinia ir gyvas žodis mūsų širdį ir sąmonę gali pasiekti tik tada, kai tampame pajėgūs jį išgirsti, t. y. kai nutylame ir suklūstame: „Kas turi ausis klausyti, teklauso“ (Lk 8.8 bei kt.). Giminiški išvardytiems žodžiams yra ir Vedų, sanskrito *śruti*-girdėjimas, *klausa*, *ausis*, *śrutá-* 'girdėtas, išgirstas, įsidėmėtas, išmoktas' bei tiesiog 'išsimokslinimas, žinojimas', veiksmažodžio šaknis *śru-* 'įsiklausyti, įsidėmėti, mokyti'⁴².

Reikia pasakyti, jog visa senoji indų dvasinė tradicija pagal žinojimo kilmę skiriama į dvi dalis: į dieviškos kilmės žinojimą, išgirsta iš dievų, dievų įkvėptą arba gautą apreiškimu, ir pačių žmonių pasiektą žinojimą. Būtent pirmajam, apreikštajam, žinojimui priklauso Vedos, Upanišados ir daugelis kitų pagrindinių indų šventųjų tekstų. Reikalas tas, kad šis „iš dievų išgirstas“ žinojimas vadinamas būtent žodžiu *śruti*-⁴³. Šis žodis kartu žymi ir žodinį tradicijos perdavimo bei gyvavimo būdą, priešingą rašytiniam. „Dar ir šiandien hindų ortodoksams realybė yra žodinė ištartis ir jos girdėjimas (*śruti*-), o ne raštu materializuotas tekstas.“⁴⁴ Nepamirškime, jog senovėje, prieš įsigalint raštui, daugelį šimtmečių ir net tūkstantmečių tokiu

būdu buvo saugomos ir iš lūpų į lūpas perduodamos visos, visų tautų tradicijos, tarp jų ir bendra, vieninga indoeuropiečių tradicija, kurios savitą atmainą, reikia manyti, būtent šitaip iki pat santykinai visai nesenų laikų saugojo ir baltai – latviai, lietuviai bei prūsai. Tyla kaip „klusumas“, lat. *klusums*, yra tokio tradicijos perėmimo, perimamumo sąlyga bei laidas, ką jau kalbėti apie sugebėjimą „išgirsti dievus“ ar Dievą.

Atsiskyrelio žodžiais, „mano gyvenimas – ištisas suklusimas; kalba – Jis. Mano išganymas – išgirsti ir atsiliepti. O tam mano gyvenimas turi tylėti. Taigi tyla – mano išganymas. (...) Siela atsiduoda Jam tik tada, kai visa Jo suklūsta. Tyla, kurioje atkrinta visa kita, yra tad visa ko auka ir tikras sielos atsivadimas Dievui“⁴⁵.

Kaip tik šitokią tylą mena ir sanskrito *mauná-* '(atsiskyrelio, išminčiaus) tylėjimas, tyla', *maunin-* 'tylintis, susilaikantis nuo kalbėjimo' bei tos pat šaknies *muni-* 'nušvitęs, apreiškimą patyręs žmogus, išminčius, atsiskyrelis, šventasis'. S. Radhakrishnano žodžiais, „*mauna-*, t. y. tyla, kaip niekas kitas veda į susitelkimą. (...) Mes nepajėgūs išgirsti Dievo balso, kol protas išsiblaškęs, užimtas visokia veikla ir neramus, tiek išorėje, tiek viduje persmelktas triukšmo. Pažanga tylint – tai pažanga dvasiniame kelyje“⁴⁶. „*Mauna-* tai susilaikymas nuo kalbėjimo. Tai labai patartina medituojant. Kad patirtume pranokstančią laiką ir erdvę tikrovę, privalome pasitraukti nuo šio pasaulio triukšmo į vidinę rimtį, vidinę tylą“⁴⁷. Pačių Upanišadų žodžiais, „teglu tad brahmanas, išėjęs visus mokslus, gyvens kaip vaikas. Ir tik šitą mokyklą išėjęs jis taps tikru tyliu išminčiumi (*muni-*). Pagaliau įveikęs ir triukšmą, ir tylėjimą (amaunam ca maunam), jis taps tikru brahmanu (pažinusi Brahmaną)“ (Brhad-āraṇyaka Up. III 5.1)⁴⁸. XX a. indų išminčiaus žodžiais, „būseną, pranokstanti žodžius bei mintis, meditacija be jokių proto pastangų – tai ir yra *mauna-*. Meditacija pažaboja protą, o gili meditacija – amžina kalba. Tyla – tai nepalaujama kalba, neišsenkantis pažinimas, kurį žodžiai tik užgožia, nes užgožia šią nebylią Kalbą. Galima valandų valandas prasėdėti paskaitose ir nė per plauką neūgtelėti. Kita vertus, Tyla visuomet šalia, pasiruošusi padėti kiekvienam... Sakydamas Tyla, turiu galvoje iškalbą. Pamokymai žodžiais ne tokie iškalbingi, kaip Tyla. Tyla – tai nepalaujama iškalba... Geriausia iš visų kalbų“⁴⁹.

Šis sanskrito žodis aptinkamas jau Rig Vedoje, mitinio išminčiaus *Muni-* varde (RV X 136). Žmonės tematė jo mirtingą kūną, o pats jis nematomas skraidė su dievais padangėse, lakstė giriose žvėrių takais, raitas ant vėtros, Vėjo draugas, įkvėptas dievų. Jam žinomi slapsti troškimai, pasiekiami Dangaus Šviesa, nors atrodo jis nevalyvas, apsileidęs ir ilgaplaukis⁵⁰. Vėliau tuo pat vardu, t. y. *Śakya-muni-*, pažodžiui 'Šak-jų (giminės) išminčius', buvo pramin-tas Buddha.

Žodžiu *išminčius* sanskritiškąjį *muni-* versti turbūt ir yra tiksliausia, nes abu jie galiausiai remiasi ta pačia ide. šaknimi **men-* 'manyti, mąstyti, veikti dvasiškai', kaip, beje, ir liet. *manyti, są-mone'*, got. *muns* 'mintis, nuomonė' bei faugybė kitų⁵¹. Juolab, kad lietuvių žodį iš-*mintis* irgi norint galima suprasti kaip išsilaisvinimą iš *minčių*, iš nepalaujamo galvo-

je zyžiančių minčių triukšmo, taigi būtent kaip vidinę proto tylą, kurioje tik ir į-manoma pakankamai aiškiai ir giliai mąstyti.

Lietuviškajam *iš-mintis* artimas yra Avestos iranėnų žodis, religinis terminas *ār-mati-*, *ar-maiti-*, *ara-maiti-* ar *pan-*, pažodžiui 'teisinga, derama, dora mintis', kurio antrasis dėmuo etimologiškai sutampa su lietuvių *mintis*⁵². Plutarchas šį žodį, beje, vertė būtent graikiškuoju *sophia* 'išmintis', o pačių iranėnų tekstuose jis neretai tiesiog pakeičiamas antrininku *tušna* -*maiti-*, pažodžiui 'tylos mintis' ar 'mąstymas tylint'⁵³.

Avestos *tušna-* arba *tušni-* 'tylus' kitose ide. kalbose turi tokius etimologinius atitikmenis: skr. *tūsnika-* 'tylus, nebylus, ramus, paslaptingas', *tūsním* 'tyliai, ramiai, patyliukais, slapčia', *tūsnim bhū-* 'tylėti', pažodžiui 'tyliai, tyliam būti'; rus. *мышумь*, 'gesinti, slopinti, malšinti', sl. **tušiti* pirminė reikšmė 'raminti'; pr. *tuss'ise* 'tetyli', *tusnan* 'tylų, ramų', **tusítvei* 'tylėti'; liet. *tausyti* '1. raminti, malšinti, tildyti' (LKŽ XV 1025); ir kt. Visi jie remiasi ide. šaknimi **taus-* (**teus-*/**tous-*/**tus-*) 'tylus, ramus' arba 'til(dy)ti'⁵⁴.

K. Būga, remdamasis visų pirma latviškaisiais atitikmenimis *tost*, *tusnít*, *tust* 'sunkiai alsuoti', *tuset* 'sunkiai kvėpuoti', *tusnát* 'dūsuoti', *tusnot* 'uždusti', *tvest* 'sunkiai kvėpuoti, alsuoti', atstato šios ide. šaknies pirminę reikšmę 'pūsti, kvėpuoti, dvėsti' (čia *dvėsti* reikšmė '4. kvėpti' – LKŽ II 955). K. Būga atkreipia dėmesį ir į liet. *tausytis* reikšmę '2. liautis, rimti (apie vėją)' (LKŽ XV 1025), t. y. silpniau pūsti. Dar jo minimi lenkų *tuszyč* 'viltis, tikėtis', *po-tucha* 'viltis' bei kt.⁵⁵ Dar dėl pastarųjų reikšmės – tipologiškai palyginkime liet. *duksis* '1. kvėpavimas' ir '2. pasitikėjimas, viltis' (LKŽ II 808), *paduksis* '1. viltis, pasitikėjimas' ir '2. atsikvėpimas' (LKŽ IX 59–60).

K. Būga pamini keletą įtartinau panašiai skambančių, tik pirmojo priebalsio duslumu ar skardumu tesiskiriančių artimos reikšmės žodžių porų – kaip antai rus. *мышумь* 'gesinti, slopinti, malšinti' ir *гышумь* 'smaugti, slopinti, dusinti', lat. *tvest* 'sunkiai kvėpuoti, alsuoti', ir *dvest* 'sunkiai kvėpuoti, dūsuoti' (dėl pastarosios šaknies žodžių reikšmės 'tyla, ramybė' plg. lat. *dusa* 'ramybė, poilsis'), liet. *tausyti* '1. raminti, malšinti, tildyti; 2. refl. liautis, rimti (apie vėją)' ir *daūsos* '1. oras, padangė; 4. rojus' (LKŽ II 328), – tačiau pabrėžia, jog kaip tik šis pirmojo priebalsio fonetinis skirtumas ir neleidžia jų laikyti giminiškais, kilusiais iš vienos bendros prošaknės⁵⁶.

O štai K. Karulis, prabėgus pusamžiui, jau tvirtina, kad „paralelinės formos su *t-* ir *d-* aiškintinos gana dažnu reiškiniu baltų kalbose – skardaus ir duslaus priebalsių kaita, ypač šaknies pradžioje“, ir visus minėtus latvių žodžius tiesiog veda iš tos pačios šaknies, kaip ir lat. *dvest* 'sunkiai kvėpuoti, dūsuoti', *dvésele* 'siela, dvasia, vėlė', liet. *dvasia*, *dausos* bei kt.⁵⁷ (Žinoma, čia kalbama tik apie latvių žodžius, kuriuos tokiu atveju tektų, galbūt, siejant su kai kuriais ar visais baltiškaisiais, atskirti nuo visų likusiųjų, tačiau tokio skyrimo riba nėra aiški.)

Šiaip ar taip, šis indoeuropiečių tylos pavadinimas gan iškalbingai suartėja su kvėpavimą, dvasavimą, dvasią žyminčiais žodžiais, taigi patyliukais mena būtent „dvasinį tylėjimą“

ar „dvasinę tylą“, proto vėjams apsitausius, arba tiesiog „dausų tylą“ virš ir anapus bet kokio žemiško triukšmo.

Ne ką kita kaip „dvasinę tylą“ arba, tiksliau, „sielos tylą“ mena lot. *silére* 'tylėti, tyliam, ramiam būti, ilsėtis', *silens* tylintis, tylus, ramus', *silentium* 'tyla, tylėjimas, ramybė', savo ruožtu angl. *silent* 'tylus', *silence* 'tyla, tylėjimas' bei kt. Mat visi šie žodžiai tiesiog yra bendrašakniai su pr. *noseillis* 'dvasia', liet. *siela*, o kartu, beje, ir su rus. *cuna* 'jėga, stiprybė' bei kt.⁵⁸ Tokia tylą - tai stiprybė, toks tylėjimas – tai jėga. „Nes štai ką sako Viešpats Dievas, Israėlio Šventasis: Jei jūs gręšitės ir būsite ramūs, jūs būsite išgelbėti; tylėjimas ir viltis bus jūsų stiprybė.“ (Iz 30.15) „Tyla tad yra pati šventumo esmė. Būtent tyloje ir viltyje šventieji įgijo savo jėgą.“⁵⁹

Tikra sielos ramybė ir dvasios jėga visad remiasi vienu vieninteliu dalyku - tiesa. Savo ruožtu lietuvių žodį *tiesa*, kaip ir latvių *tiesa* 'tiesa, teisybė; teismas'; prūsų *teisi* 'garbė, teisint 'gerbti' bei kt., etimologiškai atitinka rus. *тишь, тишина* tyła, rimtis', *муху* 'tylus, tykus, ramus', taip pat *мешумь* linksminti, džiuginti, raminti, guosti' bei kt.⁶⁰ „Gyvenimas vienu-moje, tyloje nušveičia aprūkusį žodžių stiklą, kuriuo žmogus atskyrė mintis nuo daiktų“⁶¹, ir tik tada tampa įmanoma pažinti tikrovę tokią, kokia ji yra, išvysti neapdengtą tiesą. „Tyla išmoko mus pažinti žodžių išniekintą tikrovę per pagarbą jai.“⁶²

Rusiškojo *муху*, tiksliau, tos pat reikšmės baltarusių *cichi* ar lenkų *cichy* senais skoliniais įprasta laikyti lietuvių kalbos žodžius *tykas, tykus* '1. ramus, tylus, nevejutas; 2. kuris nešėlsta, ramus, netriukšmingas' bei 'tylus, begarsis, be triukšmo', 'ramus, netriukdomas' ir pan., *tyka* '1. tyła, ramybė', '3. ramybė, taika' (LKŽ XVI 324-325, 225-226) bei kt., šiaip jau vartojamus jau XVI-XVII a. Raštuose⁶³.

Pabaigai dar atkreipsime dėmesį į lotynų kalbos veiksmažodį *tacere* '(nu)tylėti, nepasakyti, nuslėpti', aiškesnių atitikmenų teturintį germanų ir keltų kalbose⁶⁴. Iš jo padaryti bendrinis daiktavardis *tacitum* 'tyla, paslaptis', tylėjimo bei kerų deivės vardas *Tacita*, taip pat būdvardis *tacitus* 'tylus, tylintis' bei 'neišreikštas žodžiais, nutylėtas, slaptas'.

Kaip tik tokį vardą dėvėjo žinomas romėnų istorikas Publijus Kornelijus Tăcitas (*Tacitus*, apie 55-120 m.), pirmasis bežadėję istorijos tyloje išgirdęs ir ištaręs slappingąjį (iki šiol viena-reikšmiškai neišaiškintą), mistiškąjį aiščių vardą: lot. *Aestiorum* gentes arba Aestii. Ko verta šiuo požiūriu vien galimybė - beje, laikoma viena iš patikimiausių⁶⁵ - jį vesti iš tos pačios ide. šaknies, iš kurios kilę tokie žodžiai kaip sen. gr. *hieros* 'galingas, nepaprastas, stebuklingas' bei 'šventas', etruskų *aesar* 'dievas'⁶⁶, galbūt ir keltų (galų) dievo Jėzaus vardas lot. *Esus*⁶⁷ bei kt.

Tăčiau kadangi apie tai, apsisbrėžus tyła, kalbėti nebegalima, apie tai reikia tylėti.

-
- ¹ Vitgenšteinas L. Rinkiniai raštai, V., 1995, p. 112.
- ² Geda S. *Žalio gintaro vėriniai*, V., 1988, p. 7.
- ³ Maceina A. *Daiktas ir žodis*. Lietuvių kalbos filosofija, V., 1998, p. 11.
- ⁴ McNiff Sh. *Art as Medicine*, Boston-London, 1992, p. 121.
- ⁵ Vatsyaan K. Indų šokio estetika // *Liaudies kultūra*, 1998, Nr. 2, p. 61.
- ⁶ Музиль Р. *Человек без свойств*, Москва, 1984, т. 2, с. 357.
- ⁷ Кастанеда К. *Сказки о силе*, Самиздат, с. 8, 19.
- ⁸ Tarthang, Tulku. *Hidden Mind of Freedom*, Dharma Publishing, 1981, p. 43, 44.
- ⁹ Capra F. *The Tao of Physics*, N. Y., 1977, p. 281.
- ¹⁰ Merton Th. *Thoughts in Solitude*, Boston, 1993, p. 103.
- ¹¹ Guenther H. V., Trungpa Ch. *The Dawn of Tantra*, Berkeley-London, 1975, p. 57.
- ¹² Музиль Р. *Человек...*, т. 1, с. 568.
- ¹³ *The Sunlit Path. Passages from Conversations and Writings of The Mother*, Sri Aurbindo Ashram Trust, 1984, p. 150.
- ¹⁴ Merton Th. *Op. cit.*, p. 50.
- ¹⁵ Ten pat, p. 113.
- ¹⁶ Ten pat, p. 131-132.
- ¹⁷ Fraenkel E. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg-Göttingen, 1962-1965, S. 471; Karulis K. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, Riga, 1992, s. 1, l. 607; Pokorny J. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern-München, 1959, Bd. 1, S. 717-719; Фасмер М. *Этимологический словарь русского языка*, Москва, 1996, т. 2, с. 648.
- ¹⁸ Даль В. *Толковый словарь живого великорусского языка*, Москва, 1978-1980, т. 2, с. 343.
- ¹⁹ Vosylytė K. B. *Lietuvių kalbos palyginimų žodynas*, V., 1985, p. 66.
- ²⁰ Ten pat, p. 117, 118, 165, 218, 256, 260, 267, 298.
- ²¹ Ten pat, p. 171.
- ²² Astramskaitė D. Vestimentarinis kodas lietuvių mitologijoje // *Baltos lankos*, 1993, Nr. 3, p. 125.
- ²³ Karulis K. *Op. cit.*, s. 1, l. 581; Фасмер М. *Op. cit.*, Т. 3, с. 9, 30, 63.
- ²⁴ Fraenkel E. *Op. cit.*, S. 418.
- ²⁵ Fraenkel E. *Op. cit.*, S. 421, 470; Karulis K. *Op. cit.*, s. 1, l. 573, 611-612; Pokorny J. *Op. cit.*, S. 751-752; Фасмер М. *Op. cit.*, Т. 3, с. 27.
- ²⁶ Дао Дэ Цзин // *Древнекитайская философия*, Москва, 1972, т. 1, с. 131. Plg. *Laozi*, V., 1997, p. 117.
- ²⁷ Vosylytė K. B. *Op. cit.*, p. 197.
- ²⁸ Кастанеда К. *Искусство сновидения*, Киев, 1993, с. 103.
- ²⁹ Pokorny J. *Op. cit.*, S. 743; Топоров В. Н. О ритуале. Введение в проблематику // *Архаический ритуал в фольклорных и раннелитературных памятниках*, Москва,

1988, с. 60. а

³⁰ Топорв В. Н. *Ten pat*.

³¹ Потапов Л. П. *Алтайский шаманизм*, Ленинград, 1991, с. 29, 291.

³² Merton Th. *Op. cit.*, p. 97.

³³ Pokorny J. *Op. cit.*, S. 743; (Дасмер М. *Op. cit.*, Т. 3, с. 25.

³⁴ Laurinkienė N. *Mito atšvaitai lietuvių kalendorinėse dainose*, V., 1990, p. 92.

³⁵ Eliade M. *Šventybė ir pasaulietiškumas*, V., 1997, p. 128.

³⁶ Топоров В. Н. Мост // *Мифы народов мира*. Энциклопедия, Москва, 1994, т. 2, с. 176-177.

³⁷ Vosylytė K. B. *Op. cit.*, p. 287.

³⁸ Patackas A., Žarskus A. *Vestuvinis viršmas*, Prienai, 1993, p. 115.

³⁹ Pokorny I. *Op. cit.*, S. 1061-1062.

⁴⁰ Būga K. *Rinkiniai raštai*, V., 1958-1961, т. 2, p. 318; Mažiulis V. *Prūsų kalbos etimologinis žodynas*, V., 1988-1997, т. 4, p. 182.

⁴¹ Buck C. D. *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*, Chicago, 1949, p. 1259; Fraenkel E. *Op. cit.*, 5. 1095; Pokorny J. *Op. cit.*, S. 1061-1062; (Дасмер М. *Op. cit.*, Т. 4, о. 64, 71.

⁴² Buck C. D. *Ten pat*; Fraenkel E. *Op. cit.*, S. 265-266; Karulis K. *Op. cit.*, S. 1, l. 401, 407; Mažiulis V. *Op. cit.*, т. 2, p. 212-213; Pokorny I. *Op. cit.*, S. 605-607; Sabaliauskas A. *Lietuvių kalbos leksika*, V., 1990, p. 90; Фасмер М. *Op. cit.*, Т. 3, о. 673, 679, 680.

⁴³ *The Principal Upanisads* / by S. Radhakrishnan, London, 1968, p. 22; *Ригведа. Мандалы I-IV* / Т. Я. Елизаренкова, Москва, 1989, с. 458.

⁴⁴ Vidūnas S. Sakralinė kalba Rig Vedos himnuose // *Liaudies kultūra*, 1997, Nr. 1, p. 19.

⁴⁵ Merton Th. *Op. cit.*, p. 77-78.

⁴⁶ *The Principal Upanisads...*, p. 110.

⁴⁷ *Ten pat*, p. 222.

⁴⁸ *Ten pat*.

⁴⁹ Рамана Махарши, Шри. *Весть Истины и Прямой Путь к Себе*, Ленинград, 1991, с. 50.

⁵⁰ Keith A. B. *The Religion and Philosophy of the Veda and Upanishads*, London, 1925, Delhi, 1989, p. 402.

⁵¹ Fraenkel E. *Op. cit.*, S. 455-456; Pokorny J. *Op. cit.*, S. 726-728.

⁵² Fraenkel E. *Ten pat*; Pokorny I. *Ten pat*; Топоров В. Н. Об одном архаичном индоевропейском элементе в древнерусской духовной культуре SVĚT - // *Языки культуры и проблемы переводимости*, Москва, 1987, с. 195; Фасмер М. *Op. cit.*, Т. 3, с. 195.

⁵³ Corbin H. *Spiritual Body and Celastial Earth. From Mazdean Iran to Shi'ite Iran*, London, 1990,

-
- p. 285; Трубачев О. Н. Из славяне-иранских лексических отношений // *Этимология 1965*, Москва, 1967, с. 61.
- ⁵⁴ Buck C. D. *Ten pat*; Būga K. *Op. cit.*, 1, p. 527-528; t. 2. p. 166; Fraenkel E. *Op. cit.*, 5. 1068; Mažiulis V. *Op. cit.*, t. 4. p. 206-207; Pokorny J. *Op. cit.*, S. 1056-1057; Фасмер М. *Op. cit.*, Т. 4, с. 128.
- ⁵⁵ Būga K. *Op. cit.*, t. 2, p. 287, 361, 629-630, 633.
- ⁵⁶ *Ten pat*, p. 242.
- ⁵⁷ Karulis K. *Op. cit.*, s. 2, l. 445; taip pat žr. s. 1, l. 245.
- ⁵⁸ Buck C. D. *Ten pat*; Fraenkel E. *Op. cit.*, S. 782; Pokorny J. *Op. cit.*, S. 890-891.
- ⁵⁹ Merton Th. *Op. cit.*, p. 59.
- ⁶⁰ Fraenkel E. *Op. cit.*, 5. 1074; Karulis K. *Op. cit.*, s. 2, 1. 379; Mažiulis V. *Op. cit.*, t. 4. p. 189-190; Sabaliauskas A. *Op. cit.*, p. 252; Фасмер М. *Op. cit.*, Т. 4, с. 54, 63.
- ⁶¹ Merton Th. *Op. cit.*, p. 92.
- ⁶² *Ten pat*, p. 93.
- ⁶³ Fraenkel E. *Op. cit.*, S. 1090; Sabaliauskas A. *Ten pat*.
- ⁶⁴ Buck C. D. *Ten pat*; Pokorny J. *Op. cit.*, S. 1055
- ⁶⁵ Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos istorija*. T. 1. *Lietuvių kalbos kilmė*, V., 1984, p. 278.
- ⁶⁶ Pokorny J. *Op. cit.*, S. 299, 301.
- ⁶⁷ Pokorny J. *Op. cit.*, S. 342; apie šį dievą žr.: Vėlius N. *Chtoniškas lietuvių mitologijos pasaulis*, V., 1987, p. 265; Шкунаев С. В. *Езус // Мифы...*, т. 1, с. 430.

Straipsnio šaltinis:

http://tautosmenta.lt/wp-content/uploads/2013/12/Razauskas_Dainius/Razauskas_Miest_1999.pdf

UŽRAŠAMS

UŽRAŠAMS

Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras
Žirmūnų g. 1B
LT-09101 Vilnius
Tel. (8 5) 276 6778
info@lmnsc.lt

Tiražas 1400 vnt.

Maketavo ir spausdino VšĮ „Sorrel“

www.ssus.lt
www.lmnsc.lt